

DOCENDO

Jälkisuomettumisen RUUMIIN- AVAUS

Pekka Virkki

Pekka Virkki

Jälkisuomettumisen **RUUMINAUSAUS**

DOCENDO

Copyright © Pekka Virkki ja Docendo 2023
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Taitto: Keski-Suomen Sivu
Kansi: Kalevantuli / Matti Vartiala
Etukannen kuvat: STT-Lehtikuva

www.docendo.fi
ISBN 978-952-382-551-2

Painettu EU:ssa.

Sisällysluettelo

Kiitokset.....	9
Esipuhe	11
I Suometumisesta ja sen hännästä	17
Suomettumisen käsitteestä.....	17
Suomettumisen vaaroista	19
II Suomettuminen – mitä se oli? (1944–1991)	23
Sodista YYA-aikaan (1944–1956).....	23
Väli-Euroopan ja Pohjoismaiden välissä.....	23
Sotasyllisiä oisko ne sittenkin, kopla Willen ja Aukustin?	26
Kommunistien ei-niin-salainen toiminta ja Paasikiven työhypoteesi	27
Neuvostoystävyvyyden tuloksia	28
Neuvostoliittoa ja vapaakauppaa (1956–1973).....	30
Suomettumispuu paljastaa muutonsa	30
Suomettuminen ja lännettyminen	32
Itäisin pohjoismaa, muttei pohjoinen länsimaa?	34
Suomi näytekkunana länteen ja itään	35
Rauhanomaisen rinnakkaiselon unelma	36
Raja hämärtyy.....	37
Suomettuminen ja Saksan Ostpolitik.....	39
Länsiyhteistyötä Moskovan varjossa	40
Vyörytys etenee (1973–1982)	44
Supo sortuu hiljalleen.....	44
Kekkosen huippuhetki	44
Legalismin sudenkuoppa ja poliittinen vastuu	45
Teknologian kylmää sotaa	47
Geopoliittisesta liennytyksestä ideologiseen liennytykseen (1982–1991)	50
Kekkosen Suomesta Koiviston Suomeen	50
Vakoilutapauksia ja suojeleusekeleitä	52
Koivisto ja Euroopan konvergenssi	54

Idänkauppaa ja antikorruptiota	56
EY-keskustelu kiihtyy	59

III Suometumisesta jälkisuomettumiseen – katseita menneeseen ja tulevaan 1990-luvulta 65

Paksu viiva – lustraatio ohitetaan	65
Paksu viiva ja Suomi	65
Muutokset minimoiden, puoluelinjaa pitkin	71
Moraalinen vapautus	73
Arkistot säppiin	76
Oikeuslaitoksen ohjeistajana	79
Ahtisaari väistää vastuunsa	81
Verkostot elpyvät	82
Supo puhdistetaan puolittain	82
Supon verkostot	85
”Tulkaa pojat takaisin!”	87
Kansalaisuuksia oligarkeille	88
Vastavakoilun problematiikkaa	90
Sillanrakentajan kutsumus	92
”Konvergenssipolitiikkaa” 1990-luvun tyyliin	92
Halonen ja kumppanit Venäjän kuiskaajina	94
Lipposen eurooppalaiset vuosikymmenet	98
Nord Streamin ensitahdit	100
Sorsan instituutti pyrkii maineeseen	104
Vääristynyt keskustelu	105
Politiikkaa ja psykologiaa	105
Helsingin Sanomat – vuosikymmenten vallankäyttäjä	108
Venäjän kynsissä	117
René Nyberg	119
Puoluevallan jatko	121
Suomettuminen ja libanonisaatio	121
Suomettuminen ja puoluevalta	123
Suomettuminen ja Suomen pienuus	127
Sisäpolitiikan kiemuroita	128
Kiistelyä YYA-kauden perinnöstä	132
Globalistit ja lokalistit	133
Populistit	135
SDP:n erityisrooli – Kalevi Sorsasta Sanna Mariniin	139

Kulttuurikamppailujen keskiöissä.....	142
Ajan hengestä toiseen.....	142
Liberalismi, autoritarismi ja jakobinismi.....	142
Kulttuurielämän kummallisuuksia.....	144
Suomettumisen perintö 2000-luvun kulttuurissa.....	148

IV Kontrolli kiristyy jälleen (2000–2011).....161

Putinin ja Halosen aikaan (2000–2006).....	161
Uuden ajan presidentti.....	161
Surkovin Venäjä.....	163
Halonen idänsuhteiden hoitajana.....	167
Tuomioja ja Bäckman tohtorin kimpussa.....	170
Vakauspolitiikan häiriöitä (2006–2011).....	172
Halosta haastetaan – ”eurooppalaiseen Natoon”	
Niinistön johdolla?.....	172
Provokaatioita ja porvariysteistyötä.....	173
Pronssisoturi.....	175
Häkämies ja Stubb ravistelevat vanhaa kaartia.....	176
Paavo Lipponen Gazpromin leipiin.....	178

V Suomi luovii eteenpäin (2011–2021)..... 185

Uusi presidentti istahtaa aidalle (2011–2014).....	185
”Ei vallankumousta” – Paasikiven opein eteenpäin.....	185
Timo Kivimäen vakoilutapaus.....	187
Suomesta EU:n tiedustelusuurvalta – Salmi ja Alafuzoff	
ytimiin.....	188
EU-linjalla, mutta Venäjää lähentyen (2014–2016).....	189
Yllätyksiä ja jatkuvuutta.....	189
Nato-keskustelu hiljennetään – taas.....	191
Arto Rätty.....	193
Fortumin suunnitelmat ja Rosatom.....	196
Kai Mykkänen Rosatomin asialla.....	197
Esko Aho, East Office ja elinkeinoelämän varjodiplomatia.....	199

Loiskiehuntaa ja maailmanpolitiikan parrasvaloja	
(2016–2020).....	201
Maineenhallintaa.....	201
Uniperin osto.....	203
Likaista vaalitaistoa.....	206
Viestikolaitoksesta vuotaa.....	208

Suomen maineenkohotus ja Airiston helmi.....	210
Navalny ja Valko-Venäjä – viimeiset välitysyrietykset ennen myrskyä	212
VI Suomi autoritarismin astinlautana	221
Suomi ja Putinin oligarkit.....	221
”Suomi-mafia” ja Venäjän mafia	223
Oligarkkien yhteistyökumppaneita	226
Rahan perässä vai kunnian ja isänmaan asialla?.....	228
Kulosaaren liikemies.....	229
Poliitikot diktaattorien lobbareina	235
Azerbaidžan	237
Kiina	239
Kazakstan	243
Qatar	244
Ystävyyseurat	246
Pankkien uniperit.....	248
Suomi erikoistapauksena?.....	250
Välttikö Suomi täpärästi finanssimaailman Uniperin?	251
”Niin pieninä palasina maailmalla ovat pestyt rahani...”	253
Kun kaikki ongelmat näyttävät nauiloilta	255
Norjalaismiehet järjestelmämuutoksen symboleina	257
VII Kohti Natoa ja katse peiliin!	271
”Käytännössä Nato-maaksi” (2021–2022).....	271
Jännitteet kasvavat	272
Sodan kylmät kasvot.....	280
Olimmeko yksin väärässä?	285
Suomalainen menneisyydenhallinnan malli	293
Ehdotus suomalaiseksi menneisyydenhallinnan malliksi	297
Epilogi.....	301
Postludium	307
Lähteet	314
Henkilöhakemisto	344

Kiitokset

Tämä kirja ei olisi syntynyt ilman lukuisia hyviä journalisteja, tutkijoita sekä aktiivisia kansalaisia, joita maastamme on suومتتumisesta ja jälkisuومتتumisesta huolimatta onneksi aina löytynyt. Kiitos heille. Kyistä peltoa ei tarvinnut raivata, vaan taloa pääsi rakentamaan valmiille perustuksille.

Kiitos VTK Sampo Lindgrénille arvokkaista kommentteista kirjoitusprosessin aikana. Kiitokset lukuisille yhteistyökumppaneilleni ja ystäväilleni, joiden nimiä en heidän asemansa tai oman toiveensa vuoksi tuo tässä ilmi.

Kiitän Jaakko Puuperää, Jouni Tervoa ja Juha Janhosta sekä koko Docendon väkeä ammattitaitoisesta toimitus- ja kustannustyöstä. Kriitikkinne oli aina rakentavaa ja ennen muuta hyödyllistä.

Kiitos lähipiirilleni.

Kiitos Ukrainan kansalle ja ukrainalaisille ystäväilleni – oletepa rintamalla, kutsua odottamassa tai pitämässä huolta perheestänne ulkomailla. Tämä teos on omistettu teille.

Taistelunne ansiosta meillä on nyt mahdollisuus katsoa menneeseen.

Teidän vuoksenne pääsin myös tutustumaan hienoon maahan lähemmin jo kymmenisen vuotta ennen kuin se ihmisiä Suomessa laajemmalti kiinnosti. En koskaan unohda Kiovan kevättä.

Esipuhe

Kesäkuun 29. päivä vuonna 2022.

Ihmiset kiiruhtavat myöhäiselle lounaalle, mutta monen askel on lämpimistä viikoista jo hidastunut. Lomiaan aloittelevat perheenisät tarjoavat vaimoilleen ja lapsilleen astetta hienomman aterian, tyttöporukat siemailevat Helsingin keskustabaarien edullisinta samppanjaa. Autot pitävät ääntä ja skeittaa-jat kauhistuttavat vanhempia ohikulkijoita nopeilla liikkeillään. Onhan nuoriso ollut aina hiukan epäilyttävää!

Kaikki on kaupungissa melkein kuin ennenkin.

Töistään kehyskuntaan palaava matkalainen suuntaa tapansa mukaan katseen hetkeksi muhkean Rautatieaseman katolle, jossa liehuu näyttävästi sinikeltainen Ukrainan lippu. Siellä se on ollut helmikuusta saakka, melkein katkeamatta Venäjän suurhyökkäyksen alkamisesta. Jos Suomi olikin aiemmin pyrkinyt säilyttämään itsellään jonkinlaisen välittäjän aseman kahden lähi-alueemme valtion kesken, nyt liputetaan vain yhden puolesta.

Juna ohittaa Finlandia-talon, jossa pidetystä ETY-kokouksesta matkaaja muistaa kuulleen ja ennen kouluvuotiaan. Silloin Helsinki oli maailmanpolitiikan polttopisteessä. Aiemmin kovin pramea Hartwall-areena näyttää alastomalta eikä kukaan oikein tiedä, mitä sille tulisi tehdä.

Maailma tuntuu muutamassa kuukaudessa muuttuneen vuosien edestä – ainakin kovin toisenlaiseksi kuin se maailma, jota työmatkalainen muistaa samojen seinien varjosta nuorena katselleensa.

Jotain kummallista hermostuneisuutta on ilmassa. Suuri osa selittyy luultavasti pari vuotta jatkunutta pandemiaa seuran-

neella sodalla. Sitä hyvin harva kykeni henkisesti pakenemaan vain omiin arkiaskareisiin keskittymällä, kuten perisuomalaiseen tapaan kuuluu.

Helpotusta tuo kuitenkin tieto siitä, että puolustusliitto Nato on vihdoin Madridin huippukokouksessa tehnyt päätöksen Suomen ja Ruotsin kutsumisesta uusiksi jäsenikseen. Turkin oikuttelu vaikuttaa ainakin tässä vaiheessa olevan muodollisen länsiliittoutumisen viimeistelylle enemmän hidaste kuin todellinen este.

Ratifoinnit seuraavat toisiaan ja koko kevään puristanut kaulus alkaa hiljalleen löystyä.

Kuten ihminen akuutin uhkatilanteen jälkeen usein tekee, myös työmatkalainen kysyy monien kaltaistensa tavoin: miten ihmeessä me tähän päädyimme?

Miten se isänmaa, jonka sankarillisuutta Neuvostoliiton vastaisessa taistelussa isoisa oli ylistänyt, onnistui melkein toistamiseen jättämään itsensä yksin – vieläpä omasta tahdostaan? Miten se maa, joka oli kerran ylpeänä seissyt Euroopan varti-jana railoisalla rajalla, saattoi sallia valtiollisen energiayhtiön sitoa liiketoimensa vartiointin tärkeimpään kohteeseen? Entä kuinka rehellisenä ja omapäisenä tunnettu kansakunta ei vaa-tinut päättäjiltään selvitystä siitä, oliko kaikki kylmän sodan aikana tehty itäyhteistyö sittenkään tarpeellista? Missä muodossa tuo yhteistyö olisi sittemmin jatkunut?

Kysymykset suorastaan huusivat vastauksia – ja moni niitä ryhtyi etsimäänkin.

Tämän kirjan tarkoitus on toimia matkaoppaana etsijöille.

Lukijan ei ole pakko käydä teosta läpi kannesta kanteen saadakseen siitä jotain irti. Selailu, itseä kiinnostavien osioiden kahlaaminen tai vaikka lähdeviitteiden tutkiminen ovat aivan hyväksyttäviä tapoja lukea tietokirjaa. Jos teoreettinen puoli innostaa vähemmän, kannattaa teoksen ensimmäiset luvut jät-

tää myöhemmäksi tai kokonaan välistä. Mikäli taas kiinnostus kohdistuu nimenomaan jälkisuomettumisen ilmiöiden juuriin ja syväanalyysiin, alkupuoli kannattaa lukea tarkkaan.

Miksi sitten tällaisessa, periaatteessa populaarissa teoksessa on käytetty näinkin paljon tilaa hiukan kaukaisemman historian ja käsitteiden tarkastelulle?

Lyhyesti sanottuna kyse on siitä, että suuri osa lähihistoria- ja suomettumiskeskustelun ongelmista on ollut käsitteellisiä. Jos osapuolilla ei ole keskenään ymmärrystä edes käsiteltävän aiheen luonteesta tai käsite – olkoon se suomettuminen tai jälkisuomettuminen – on niin laaja, että jokainen voi tulkitä sitä tarkoitushakuisesti ja merkityksiä muuttaen, ei debatti useinkaan ole järin tasokasta.

Miksi siis *jälkisuomettuminen*? Miksei vain *suomettuminen uudessa ajassa* tai vaikkapa *uussuomettuminen*?

Tässä kirjassa käytetään jälkisuomettumisen käsitettä ensisijaisesti siksi, että esimerkiksi uussuomettuminen johtaa lukijan ajatukset välittömästi hiukan muuttuneen, mutta perusominaisuutensa säilyttäneen suomettumisilmiön uuteen tulemiseen.

Suomen idänpolitiikassa ja yhteiskunnassa on 1990-luvulta saakka näkynyt YYA-kauden suomettumisen perintö hyvin monenlaisin tavoin. Onko tämä perintö itsessään säilyttänyt suomettumisen *syvimmän olemuksen*? Myöhemmin esittelemäni ”suomettumispuun” ja ”jälkisuomettumispuun” vertailun pohjalta esitän, että vaikka ilmiöt ovat toisiinsa linkittyneitä, ne ovat samalla luonteeltaan erilaisia eikä uussuomettumisen käsite siksi sovi niitä ongelmattomasti kuvaamaan.

Nojaamalla jälkisuomettumisen käsitteeseen vältetään harhaanjohtava miellelyhtymä suomettumisilmiön perusteiden jatkumisesta sellaisenaan YYA-kauden jälkeisessä Suomessa, mutta samalla tehdään selväksi, ettei perinteen vaikutus kadonnut mihinkään.

Tässä mielessä jälkisuomettuminen vertautuu sellaisiin termeihin kuin *jälkineuvostolainen* tai *postkommunistinen*. Maissa, joissa todellinen irtiotto reaaliosialismin aikaisista valtarakenteista ei onnistunut markkinatalouteen siirtymisestä huolimatta, jälkineuvostolaisuus on edelleenkin läsnä politiikassa ja ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Baltia ja pääosa itäisestä Keski-Euroopasta sen sijaan onnistuivat karistamaan neuvostoperinnön harteiltaan tehokkaammin, mikä ei muuta niiden historiaa, mutta kansallista (oma) kuvaa kylläkin.

Siinä missä suomettuminen on jo vakiintunut – jos kohta sisällöltään kiistelty – kansainvälisen politiikan käsite, jälkisuomettuminen määritellään tässä teoksessa kernaasti vain Suomen kautta. Tarkoituksena on itseymmärryksemme sekä kriittisen keskustelun edistäminen tavalla, joka 1990-luvun alkupuolella jäi pelkäksi haaveeksi. Mikäli sillä ennemmin tai myöhemmin on akateemistakin arvoa, se ei tekijää haittaa, mutta tähän ei myöskään tietoisesti pyritä.

Tämän kirjan tekstilaji sijoittuu esseistiikan sekä tutkivan journalismin välimaastoon. Asiaa on selvennettävä ennen muuta siksi, että niin lukijat kuin mahdolliset kriitikot osaa- vat asettaa myöhemmin esitetyt tiedot, huomiot sekä arviot oikeaan kontekstiinsa.

Kuitenkaan se, ettei teosta tule arvioida tieteellisen historian-tutkimuksen standardein ei tarkoita, etteikö kirjoittajan tavoitteena olisi saavuttaa mahdollisimman tasapainoinen ja kattava historiakuva niissä asioissa, joita teos käsittelee.

Suomettuminen ja jälkisuomettuminen ovat juuriltaan kansainvälisiä ilmiöitä, joilla on ollut kuitenkin syvälinen vaikutus sisäpolitiikkaan ja yhteiskuntaamme. Sen vuoksi tässä kirjassa pyritään ottamaan huomioon myös aate- ja kulttuurihistorialliset – ennen kaikkea ideologiset – näkökohdat.

Vaikka en ole diplomaatti, alan kysymysten arvioinnissa Ottavio Maggin *De Legatossa* (1596) esittämä kuvaus tehtävän ideaaleista on toiminut kirjoitusprosessin hyvänä ohjenuorana:

”Lähettilään tulisi olla harjaantunut teologi ja hyvin perehtynyt klassiseen kirjallisuuteen, maantieteeseen ja historiaan; kyetä silmänräpäyksessä ratkaisemaan mitä vaikeimpia dialektisia probleemoja; ja olla hienoastinen runouden, musiikin ja rakennustaiteen tuntija.”¹

Esseistiikan ja journalismin keskeisinä tavoitteina on nostaa esiin kysymyksiä, jotka eivät muuten välttämättä tulisi osaksi julkista keskustelua.

Se, mitä teoksessa on väitetty, on mahdollisimman yksityiskohtaisesti selitetty lähdeviittein sekä huomautuksin. Lukija voi halutessaan arvioida lähteiden luotettavuutta. Journalistina olen tottunut erilaisiin lähdeaineistojen koskeviin yhteydenottoihin sekä kyselyihin, joihin vastaaminen on myös tämän kirjan osalta kunniakysymys. Jonkinasteisen rajoitteen lähde-työskentelyn perusteellisuudelle on asettanut teoksen luonne ”ensiapupakkauksena” – keskustelunavauksena, jolla pyrin pikemminkin tilinteon vauhdittamiseen kuin esittämään lopullisia totuuksia. Siksi kirjan tekemiseen ei ole käytetty vuosikausia.

Sana ”esseistiikka” viittaa ranskalaiseen koetta tai yritystä tarkoittavaan sanaan, jonka latinalainen alkuperä palautuu vaa-kaa, painotusta tai painoa tarkoittavaan käsitteeseen.² Samaa etymologista alkuperää edustaa muun muassa englanninkielinen sana ”exam”, tentti tai koe.

Esseistiikan tarkoituksena on siis – pikemminkin kuin tarjota täysin tasapainoinen, metodologisesti loppuun saakka punnittu näkemys jostakin yksittäisestä seikasta – tuoda Oikeu-

den Jumalattaren punnukselle ne muutamat laavakivet, joita kukaan ei sinne aiemmin ole vaivautunut viemään. On vain ja ainoastaan toivottavaa, jos teko rohkaisee muitakin vastaavaan. Lopulta väliä on vain sillä, voimmeko uskoa punnusten välisen suhteen mittavaan edes etäisesti sitä, mitä kutsumme totuudeksi.

Teoksessa esitetään paljon faktoja, huomioita sekä synteesejä. Olen valinnut näiden sisällön ja järjestyksen, mistä kannan luonnollisesti täyden vastuun. Sen sijaan en kannan vastuuta erilaisista lukijoiden aivoissa syntyneistä mielle yhtymistä, emotionaalista kokemuksista, sukulaisten tai työsuhteisiin liittyvistä häiriöistä, saati edellisistä seuraavista tunnepurkauksista.

Tässäkin journalistin työkokemus on ollut avuksi: yleensä ”aukottomia todisteita” vaativat kriitikot kaipaavat vahvistusta pikemminkin sille, mitä kuvittelevat kirjoittajan tarkoittaneen, eivätkä sille, mitä kirjoittaja on todella sanonut. Monesti tällaisten ihmisten lähipiiristä tai -suvusta löytyy helposti identifioitava taloudellinen, poliittinen tai sosiaalinen kytkös henkilöön, joka – usein valheellisesti – kokee tullessa syytetyksi jostakin.

Mikäli edelliset huomiot luettuanne löydätte kirjasta virheitä – niitähän jää parempiinkin opuksiin – pyydän huomauttamaan kirjoittajaa asiasta, jotta ne voidaan korjata.

Helsingissä, 12.1.2022

Pekka Virkki

Viitteet

- 1 Ilmari Susiluoto. 2002. *Diplomatian taito*, s. 34. Ajatus Kirjat 2002.
- 2 Essay. 2022. Online Etymology Dictionary. Saatavilla verkossa (vierailtu 21.5.2022): <https://www.etymonline.com/word/essay>

I

Suometumisesta ja sen hännästä

”Kyllähän sen jokainen tietää, että ne ovat yleiset syyt, eivätkä sisäiset syyt. Jokainenhan tämän käsittää, kun ottaa huomioon Suomen aseman.”

– Johannes Virolainen³

Suometumisen käsitteestä

Suometumisen käsitettä ovat aikojen saatossa käyttäneet niin monet tutkijat, poliitikot kuin ei-akateemiset analyttikot kuvaamaan Suomen kehitystä ja asemaa Neuvostoliiton paineessa kylmän sodan aikana sekä toisaalta yleisellä tasolla ilmiöitä, jotka edellistä jotenkin muistuttavat.

Alkuperäinen saksankielinen käsite, *Finnlandisierung*, tarkoittaa kirjaimellisesti Suomen kaltaiseksi tulemistä.

Tutkija Mari Luukkonen on analysoinut suometumisen eri ulottuvuuksia ja merkityssisältöjä Suojelupoliisin historiaa käsittelevässä teoksessaan *Rautaesiripun varjossa – Supo idän ja lännen jännitekentässä 1978–1990* (Otava 2022). Kirjassa Luukkonen tuo esiin niin ulkopoliittisia, sisäpoliittisia kuin näiden rajapintoihin sijoittuvia näkökohtia. Kokonaisuutta tarkastel-

taessa voi nähdä hänen pyrkivän paikkaamaan sitä käsitteellisen erittelyn puutetta, joka suomettumiskeskustelua vaikuttaa ohjanneen väärille raiteille jo vuosikymmenten ajan.⁴

Valitettavasti kirjailija käsittelee itsekin ns. itsetarkoituksellisen suomettumisen – Forsbergin ja Pesun esittämään jaoteluun⁵ viitaten – roolia turhan niukasti ja tuntuu suorastaan ohittavan sen, että osa suomettumisen muodoista oli tiiviimmin kytköksissä kylmän sodan ideologiseen vastakkainasetteluun kuin toiset.

Tämä on ongelmallista, sillä erityisesti YYA-kauden vasemmostosiaalidemokraattien ja kommunistien piirissä tuki maamme viralliselle ulkopoliitikalle perustui nimenomaan pyrkimykselle lähentää maatamme Neuvostoliiton ja muiden sosialistileirin valtioiden kanssa itseisarvoisesti – ei niinkään ulkopoliittisen liikkumatilan ostamiseksi maamme suvereni-teetin tai länsi-integraation tukemiseksi, kuten Urho Kekkonen ”suomalaisesta paradoksista” puhuessaan hahmotteli:

”Mitä luottamuksellisemmat Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet ovat, sitä paremmin me suomalaiset voimme omistautua länsimaiden kanssa omaamamme suhdeverkoston vaalimiseen ja edelleenkehittämiseen.”⁶

Mauno Koivistosta ja Kalevi Sorsasta vasemmalle olimme idän etuvartio, mikä oli tavoite itsessään.⁷

Epäilemättä tähän perustuu myös usein esitetty kommentti, jonka mukaan suomettumisen aikana toiminnan maanpetoksellisuus ei määrittynyt tekojen, vaan niiden motiivin mukaan. Asian voi tietenkin perustellusti nähdä näin. Näkökulmassa ei ole mitään poikkeuksellista sikäli, että jo rikosoikeudellisissa arvioinnissa laintulkintaan vaikuttavat runsaasti ympäröivät olosuhteet sekä henkilön toiminnan taustamotiivit.⁸

Tämä ei kuitenkaan voi olla kestävä argumentti koko ilmiön unohtamiseksi, saati sen eri muotojen asettamiseksi samaan koriin. Edes ”suomettuminen Suomen lännettämiseksi” ei ollut moraalisesti tai poliittisesti ongelmaton ilmiö. Hyvienkään motiivien vuoksi ei avoimessa yhteiskunnassa pitäisi sulkea arkistoja tai leimata kriittisten kysymysten esittäjiä kiihkoiljoiksi, kuten turhan usein on käynyt.

Suomettumisen vaaroista

Suomettumiskeskustelua vaivanneella käsitteellisellä hämäryydellä on ollut potentiaalisesti vakaviakin seuraamuksia. Näihin lukeutuvat joidenkin merkittävien kansainvälisen politiikan tutkijoiden ja kommentaattoreiden – esimerkiksi tohtori Henry Kissingerin – ehdotukset, joiden mukaan Ukraina olisi voinut harkita kylmän sodan aikaisen Suomen mallia turvallisuusratkaisunsa perustaksi.⁹ Elokuussa 2022 Kissinger tosin perui puheensa ja ilmoitti näkemyksensä, että Ukrainasta on sodan jälkeen tultava Naton jäsen – muodollisesti tai käytännössä.¹⁰

Vuonna 2014, jolloin Kissinger suomettumisideansa esitti, ajatus olisi toki hyvin rajoitetussa merkityksessä saattanut tulla kyseeseen – ainakin, jos asiaa tarkastelee puhtaasti ulkopoliitiikan ja perinteisen ”realistisen” valtasapainon näkökulmasta. Voi olla, että Kissinger tarkoitti nimenomaan tätä tai ei yksinkertaisesti ollut perehtynyt suomettumisen sisäpoliittisiin heijastusvaikutuksiin. Se olisi täysin luonnollista ihmiselle, jonka elämänuran aktiivisin vaihe osui tilanteeeseen, jossa toimivaan ydinasepelotteeseen liittyvien riskien minimointi muodosti kansainvälisen politiikan keskeisimmän tutkimuskentän.

Ukrainan vuoden 2014 vallankumous – Euromaidan tai ”Arvokkuuden vallankumous” – oli kuitenkin myös jälkisuomettumisen kauden päättymisen lähtölaukaus ja epookki, joka merkitsi länsimaisen, kansainvälispoliittisen paradigmanmuutoksen alkupistettä.

Kansannousun perimmäisenä motiivina ei ollut Venäjän vastustaminen, Euroopan integraation vaatiminen itsetarkoituksellisenä tavoitteena tai edes presidentti Viktor Janukovitšin vallan kaataminen, vaan Neuvostoliiton perintöön nojaavan – toki Kremliin läheisesti kytkeytyneen – korruptiojärjestelmän vastustaminen. Tämän järjestelmän ylläpitäminen – tai ainakin sen horjuttajille kostaminen – oli niin voimakkaasti putinististen vallanpitäjien intresseissä, että venäläismielisen hallinnon luhistuttua Moskovassa oltiin valmiita sotilaallisiin toimiin Ukrainaa vastaan.

Täten myös väite Venäjän vuonna 2014 toteuttaman hyökkäyksen puhtaasti geopolittisesta ja reaktiivisesta luonteesta on ongelmallinen, jos sillä yritetään syyllistää länttä tai ukrainalaisia integraation ja reformien tavoittelusta. Venäjän näkökulmasta ns. geopolitiikkaa sekä liberaalin demokratian käytäntöiden leviämistä ei voi erottaa toisistaan, sillä toimiva hallinto Moskovan etupiiriin kuuluvassa maassa olisi uhka Kremlin valalle ja toisaalta Venäjän otteen heikentyminen hengenvaarallista paikallisille korruptioverkostoille.

Ukrainan Nato-pyrkimys oli siten seurausta Kremlin toiminnasta – ei päinvastoin – eikä maan suunnittelemaan EU-assosiaatiosopimukseen sisältynyt mitään vakavasti otettavaa näkemää Ukrainan EU-jäsenyydestä. Myöskään Euroopan unioni vuonna 2014 ei ollut samassa mielessä geopolittinen toimija kuin 2020-luvun alkupuolella. Muutoksesta Venäjä saa pitkälti kiittää itseään, vaikka myös Kiinan nousulla sekä Donald Trumpin presidenttiydellä on ollut asiaan vaikutusta.

Lyhyesti sanottuna: ukrainalaisten kansannousun tausta oli venäläiskytkyisen korruption vastustamisessa ja Venäjän hyökkäys kohdistui Ukrainan tulevaisuutta vastaan. Tätä ongelmaa ei ”ulkopoliittinen suomettuminen” olisi ratkaissut, vaan pikemminkin pahentanut.

Suomessa tilanne oli sikäli erilainen, että toisen maailmansodan jälkeen neuvostovaikutus maassamme ei ollut järin laajaa, mikä antoi instituutioillemme ajallista etumatkaa vastustaa itäisten verkostojen leviämistä. Silti 1980-luvulle tultaessa lähes koko valtionhallintomme oli ”miehitetty” neuvostoystävillä, mikä käy ilmi niin Suojelupoliisin kuin KGB:n asiakirjoista.¹¹

Kyvyyttömyys suomettumiseen liittyvän korruption tunnistamiseen on osin suomalaisten omaa syytä. Viime kädessä suomettumisen tutkijoiksi ja arvioitsijoiksi ei nimittäin ole mitään luonnollisempaa tahoa kuin suomalaiset itse. Kun suomalaisista näkyvimmit ovat julistaneet kylmän sodan aikaisen ulkopoliittikaamme menestystarinaksi – mitä se osittain olikin – nyansoituneemman analyysin vaatiminen ulkomaalaisilta on maamme koon huomioiden lievästi sanoen epärealistista.

Toisaalta suometumisella on omanlaisensa, vakiintunut merkitys akateemisessa maailmassa, jonka perusviettinä on pyrkiä yleistettävyyteen. Siinä suomettuminen nähdään lähinnä ulkopoliittisena strategiana, jossa pienempi valtio mukautuu suuremman tahtoon – mikä on loppujen lopuksi ainoastaan yksi perinteinen pienvaltiorealistisen ajattelun ilmene-mismuoto. Tämän tietäenkin suomettumisen suosittelu poliittiseksi ratkaisuksi muille on ongelmallista, jos strategian vaikutusta ei kunnolla ymmärretä edes sille nimensä antaneessa maassa.

Viitteet

- 3 Tuomo Lappalainen. 2016. Sata vuotta skuppeja – Näin Suomen Kuvalehti on tehnyt Suomen historiaa. *Suomen Kuvalehti*, 27.3.2016. Saatavilla verkossa (vierailtu 5.12.2022): <https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/sata-vuotta-skuuppeja-nain-suomen-kuvalehti-on-tehnyt-suomen-historiaa/>
- 4 Mari Luukkonen. 2022. Rautaesiripun varjossa – Supo idän ja lännen jännitekentässä 1978–1993. E-kirja, osa III – *Historiatieteelliset lähtökohdat ja tutkimustulokset*. Otava 2022.
- 5 Tuomas Forsberg & Matti Pesu. The "Finlandisation" of Finland: The Ideal Type, the Historical Model, and the Lessons Learnt. *Diplomacy & Statecraft*. 27:3, 2016. <https://doi.org/10.1080/09592296.2016.1196069>
- 6 Urho Kekkonen. 1980. Tamminiemi, s. 108–109. Weilin+Göös 1980.
- 7 Tämä on Suomen puoluekenttää koskeva yksinkertaistus, ei kaikenkattava kuvaus ideologian vaikutuksesta yksittäisten kansalaisten tai poliitikkojen näkemyksiin. Syvän ystävyyspolitiikan kannattajia löytyi myös ns. ei-sosialistien joukosta sekä vilpittömiä länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen kannattajia etenkin sosialidemokraattisen puolueen riveistä.
- 8 Pekka Virkki. 2018a. Legal source analysis concerning treasonable offences in Finland. Kandidaatintutkielma. Tallinnan yliopisto, 2018.
- 9 Henry Kissinger. 2014. Henry Kissinger: To settle the Ukraine crisis, start at the end. *The Washington Post*, 5.3.2014. Saatavilla verkossa (vierailtu 5.12.2022): https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html
- 10 Laura Secor. 2022. Henry Kissinger Is Worried About 'Disequilibrium'. *The Wall Street Journal*, 12.8.2022. Saatavilla verkossa (vierailtu 5.12.2022): https://www.wsj.com/articles/henry-kissinger-is-worried-about-disequilibrium-11660325251?no_redirect=true
- 11 Tilannetta kuvaa erinomaisesti esimerkiksi Rusin (2022a) siteeraama Supon toimistopäällikkö Arvo Kolin 18.1.1979 päivätty lähetekirje, jossa kuvataan yksityiskohtaisesti KGB:n ja GRU:n eri haarojen toimintaa sekä kontakteja Suomessa. Syvästä ja monipuolisesta tunkeutumisesta suomalaisen yhteiskuntaan todistavat myös ne KGB:n omat asiakirjalähteet, joita ylipäänsä on saatavilla, toisin sanoen lähinnä loikkarien länteen siirtämät tai kopioimat aineistot ja kertomukset.

II

Suomettuminen – mitä se oli? (1944–1991)

Sodista YVA-aikaan (1944–1956)

”Kreml ei ole raastuvanoikeus.”

– Juho Kusti Paasikivi¹²

Väli-Euroopan ja Pohjoismaiden välissä

Vuonna 1917 itsenäistynyt nuori Suomi nojasi ulkopolitiikassaan ensin Saksaan, jonka voittoon ensimmäisessä maailmansodassa suuri osa tuolloisesta valtiojohdosta uskoi.

Haaksirikon jälkeen yhteyksiä ryhdyttiin rakentamaan ennen muuta länsivaltoihin sekä ns. Väli-Eurooppaan, jonka rungon muodostivat vanhojen imperiumien raunioilta itsenäistyneet kansallisvaltiot. Näihin kuuluimme itsekin.

1920-luvun vaihteessa Helsingissä, Varsovassa ja muissa alueen maissa viriteltiin ajatusta ns. reunavaltio politiikasta, jossa Ranskan ja/tai Englannin tuella olisi luotu suojavyöhyke – cordon sanitaire – Saksan ja Neuvostoliiton väliin. Länsivaltojen tukemana puolustusliittokin olisi voinut onnistua.

Jälkisuomettuneisuuden ilmentymät hämmästyttävät. Pääset lukijana tekemään moraalisia, ehkä juridisiakin johtopäätöksiä kärkipoliitikoistamme.

Vielä viikkoa ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan osa eturivin poliitikoistamme myötäili Venäjää entiseen tapaansa. Teos pureutuu yksityiskohtaisesti tähän ulko- ja turvallisuuspolitiikan myöntyväisyyssinjaan.

Eryityisesti Vladimir Putinin aikakautta on leimannut maassamme Venäjän myötäily, suomettumisen ajan sisäpoliittisten valtarakenteiden säilyminen sekä sinisilmäinen usko globaalin keskinäisriippuvuuden autuuteen. Tätä kaasuputkilobbarit, idänkaupan konsultit ja ajastaan jääneet rauhanaktivistit käyttivät vuosia häikäilemättä hyväkseen.

Kirja on vaikuttavaa luettavaa kaikille maamme turvallisuudesta ja vallankäytön vinoutumista kiinnostuneille.

Pekka Virkki on ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan erikoistunut toimittaja, joka on käsitellyt lukuisissa artikkeleissaan Suomen poliittista ja tiedusteluhistoriaa sekä hybrdivaikuttamista.

KUVA: PETRI MAST

9 789523 825512

KL 32.52

ISBN 978-952-382-551-2

DOCENDO